

Pražské ústřední jatky

Krátce o slavném období pražského jatečnictví a organizovaném trhu masa

V letošním roce uplyne 145 let od vydání výnosu místodržitelství o zrušení jatek v Praze na Malé Straně. Tím byla zahájena velká a náročná akce s cílem přestěhovat stávající pražské jatky za hranice městských hradeb. Rozhodnutím místodržitelství byl dán podnět k výstavbě Ústředních jatek Královského hlavního města Prahy a Ústředního dobytčího trhu v Praze-Holešovicích. Na nutnosti vybudovat nové jatky se podílel mimo jiné i stoupající technický pokrok a celkový společenský rozvoj. Vlastní výstavba jatek pak byla zahájena v roce 1893 a prvního července roku 1895 byly objekty uvedeny do provozu. Podle projektu předloženého městským stavebním úřadem byl předpokládán stavební náklad 1 510 000 zlatých, mimo stavebních pozemků. Ten se však zdál odborné komisi příliš vysoký, a proto byl později o něco snížen.

Většina jatečných zvířat byla do jatek dopravována drážní vlečkou, vedoucí z nádraží v Bubnech přímo až k dobytčímu trhu, kde byla vybudována rampa pro současnou vykládku až dvaceti železničních vozů. Z vykládací rampy vedly komunikace do tržnic, tržních chlévů, nebo přímo na porážky. Tržiště pro skot byla dvě, jedno kryté, zařízení pro 600 kusů těžšího rázu, druhé nekryté pro 800 lehčích kusů a to převážně pro zvířata dovážená z Haliče, Uher a Srbska. Tržní zděné stáje pak měly kapacitu na 700 kusů skotu. Tržiště vepřů a drobných zvířat byla zařízení tak, že se do nich vešlo zhruba 3 000 vepřů, skopců a telat.

Ve východní části jatek byly umístěny porážky a masná tržnice. Hovězí porážky byly dvě a to jedna v pražském a druhá ve venkovském obvodu potravní daně. V první bylo možné porazit současně 30 a ve druhé 10 kusů skotu. V obou porážkách denně více než 500 kusů skotu. Na porážce pro drobná jatečná zvířata bylo možné denně porazit také přibližně 500 kusů skopců a telat. Původní vepřová porážka z roku 1895 měla 12 oddělení o kapacitě 1 800 vepřů. Byla však dvakrát rozšířena, nejprve v roce 1897 na denní kapacitu 3 000 vepřů a v roce 1905 na kapacitu 4 200 vepřů. Do tržnice masa zřízené k prodeji masa ve velkém bylo denně dováženo více než 100 tun hovězích čtvrtí a vepřových půlek, 500 telat a 200 skopců.

V jateční části objektu byla umístěna strojovna, sloužící k ohřevu vody pro paření prasat, k provozu kompresorů chlazení a k výrobě elektrického světla pro chladírny a strojovnu. Při strojovně byla vybudována vodárenská věž pro studniční vodu.

Mezi další provozní budovy patřila dršťkárna pro paření drštěk, telecích hlav a nožek, rýsování okruží, dále střevárna a zařízení pro zpracování krve (albumin, sušená krev). V roce 1900 byla postavena samostatná porážka pro koně s denní kapacitou 50 koní.

Na počátku dvacátého století byly jatky spravovány osmičlennou správní radou, kterou každoročně volil ze svého středu sbor obecních starších Královského hlavního města Prahy. Stav úředníků byl v té době 16, z nichž bylo 9 zvěrolékařů. Ostatních pracovníků, jako jsou zřízenci, dohlížitelé, vrátní, strojníci a pomocní pracovníci, bylo celkem 89.

V Ústředních jatkách v Praze-Holešovicích, které prošly společně s politickou situací v našem státě řadou hospodářských a organizačních etap až po znárodnění komunálního majetku, docházelo k řadě

významných společenských, sociálních a obchodních jevů. Této organizaci se nevyhnuly ani různé závažné stávky zaměstnanců.

V roce 1938 se střetlo společenstvo velkořezníků s odborovou organizací řeznických dělníků v urputném sporu o vepřové chlupy. Tento spor byl i důvodem pro dílčí stávku, která vypukla v prvních lednových týdnech. Do roku 1929 byly vepřové chlupy považovány za bezcennou složku jatečních kusů a z jatek je údajně odváželo společenstvo velkořezníků. Pak ale velkořezníci i porážeci našli zájemce o odběr tohoto zboží. Podle zpráv byli počátkem roku 1938 velkořezníci i porážeci vázáni smlouvou u dalších podnikatelů, že jim budou vepřové chlupy dodávat Společenstvo velkořezníků ve snaze dosáhnout v takových obchodech co největšího obrátu, sdělilo dělníkům na porážkách, že dostanou vepře k porážkám jen tehdy, odvedou-li chlupy. Dělnictvo však mělo podle kolektivní smlouvy na chlupy právo a požadovalo, aby chlupy zůstávaly na jatkách až do vyřešení sporu. Spor měl řešit soud. Užší jateční komise se snažila mezi stranami sporu zprostředkovat dohodu do doby „po zítřejším trhu“, kdy se obě strany měly opět sejít k jednání a přednést konkrétní návrhy. Spor však nebyl vyřešen a společenstvo řezníků podalo určovací žalobu k pracovnímu soudu, údajně pro nedodržení dohody. V únoru se společenstvo velkořezníků a dělnické organizace přece jen o chlupech dohodli.

Druhá stávka na pražských jatkách však byla závažnější. Koncem května 1947 vrcholily spory mezi družstvy Drujat a Druvel. Drujat – původně jen družstvo porážců a samostatných dělníků na pražských jatkách, měl údajně v té době 600 členů. Druvel – družstvo velkořezníků a jiných živnostníků, měl tehdy asi 220 členů. Po květnu 1945 si Drujat vytvořil obchodní složku a ta vzala živnostníkům během roku více než 60 % obchodního obrátu, tedy jejich práci. Členové Druvelu odmítli nabídky vstupu do Drujatu. 8. února 1947 bylo konstatováno o zaniklém družstvu drobařů a střevařů na pražských jatkách, že zřízením dvou družstev v jatkách jejich členové v Drobopolu pozbyli možnosti samostatného podnikání. Předpokladem pro zřízení družstev Drujatu a Druvelu bylo, že všechny dosavadní samostatné podniky najdou uplatnění v těchto nových družstvech. Zástupci Drujatu žádali, aby Druvel nezaměstnával žádné námezdní síly a aby manuální práci vykonávali jen členové družstva osobně a nerozšiřoval počet svých členů. Drujat však nájemní síly zaměstnával. Ve sporu o manuální práce při porážkách dne 27. května zástupci Drujatu na adresu členů Druvelu údajně prohlásili: „že tyto práce si budou hájit právem revoluce, a kdyby velkořezníci takto dále postupovali, že vyvolají celojateční stávku dělnictva“. Drujat tak usiloval o monopolizaci práce na jatkách pro své členy a zaměstnance, čímž porušoval zásadu, podle níž bylo užívání veřejných jatek svobodně přístupné všem pracovníkům a podnikatelům v oboru, čímž se vyvažovala obligatornost tehdejších porážek pro obvod města. Stávka na pražských jatkách nakonec vypukla 16. června. Trvala od 9,30 do 12,30 hodin. Vznikla ze sporu družstev Drujat a Druvel o právo vykonávat manuální práce. Obě družstva se zavázala, že budou spolu vyjednávat, ale do 19. června k dohodě nedošlo. Jednání byl nakonec přítomen i předseda Ústřední rady odborů, poslanec Antonín Zápotocký (budoucí prezident), který údajně prohlásil: „že v dnešní době chce-li někdo pracovat, nemůže být od práce zdržován.“ Zásadně se tak postavil na stranu práva. Spor mezi družstvy dále vyústil v požadavek, aby zástupce Drujatu a Druvelu Zápotocký přijal. Schůzka však neuspokojila vedoucí činitele Drujatu, protože Zápotocký se vlastně věcně postavil za požadavky Druvelu. Pro městskou správu holešovického areálu a veřejnost z okruhu jatek bylo tak do budoucna velmi negativním signálem, že podle platného rozhodnutí ministerstva výživy jest třeba (na pražských jatkách) uznávat pouze dvě porážející složky – obchodní a pracovní družstvo Drujat a obchodní družstvo Druvel. Tento závěr demonstroval dlouhodobě upadající vliv magistrátu hlavního města Prahy na činnost pražských jatek.

Také třetí stávka v pražských jatkách byla velmi dramatická. Tím spíše, že důvodem k jejímu vzniku bylo zneužití úmrtí zaměstnance – pracovníka z vepřové porážky. V roce 1954 byl vydán úředně závazný pokyn o zaměňování jednotlivých prací do tříd se stanovenou sazbou za jednotlivou třídu. Jednalo se o tzv. Státní katalog prací. Jeho zavedení bylo velmi obtížné. Šlo o uplatňování principu odměňování podle množství, jakosti a společenské důležitosti vykonané práce. Jednání o zavedení tohoto systému bylo ztíženo především tam, kde se v té době vyskytovaly neodůvodněné rozdíly v jednotlivých sazbách. Někteří mistři nepochopili cíl tohoto úkolu. Před podřízenými vystupovali tak, že za všechno mohou normovači, ti mají povinnost pracujícím vysvětlovat správnost zavádění pořádku do odměňování, a oni, mistři, budou jen společně s pracujícími kritizovat. Úkol byl ale pro všechny jednoznačný. Normovači zodpovídají za kvalitu výkonových norem, mistři za jejich zavádění. V následujících letech docházelo k různým modifikacím způsobů odměňování, jak u dělnických kategorií, tak u technických a ostatních hospodářských pracovníků. Jednalo se zpravidla o snahu zainteresovat zaměstnance na hospodářském výsledku organizace. Zavádění pořádku do odměňování bylo často doprovázeno vážnými incidenty mezi dělníky a vedoucími pracovníky. Problematické bylo v té souvislosti i účinkování představitelů stranických a odborových organizací, které bylo velmi nejednoznačné. V roce 1956 došlo k nejvážnějšímu konfliktu na pražských jatkách za působení podnikového ředitele Josefa Kohouta, (později generálního ředitele Masného průmyslu n.p.). V roce 1956 zemřel přímo v areálu jatek dělník z vepřové porážky. Zemřel na selhání srdeční činnosti při čekání na sanitku. V té souvislosti se zastavila výroba v celých jatkách. Okamžitě byly vytvořeny stávkové výbory. Ve velkém sále se shromáždili zaměstnanci ze všech pracovišť a žádali, aby byl povolán vedoucí pracovník nadřízeného ministerstva. Dostavil se první náměstek ministryně Štěpán Horník. Náměstkovi byly předloženy požadavky stávkového výboru. Za prvé, aby byl odvolán z funkce podnikový ředitel Kohout, dále, aby byla posouzena práce na jednotlivých porážkách, která je vzhledem k tvrdosti výkonových norem velmi vyčerpávající. Náměstek se postavil za podnikového ředitele s tím, že ho odvolávat nebude, protože se ničím neprovinil. Dělníkům však slíbil, že nechá úroveň výkonových norem prověřit odborníky z jiných podniků masného průmyslu. Normy byly po posouzení shledány jako správně nastavené. Jak se později ukázalo, stávka byla již delší dobu připravována a čekalo se jen na vhodný čas k jejímu zahájení. Úmrtí porážky bylo tak dobrou příležitostí k vyvolání incidentu. Stávka pracovníků na pražských jatkách byla jediná v rámci znárodněného potravinářského průmyslu.

Je nutno připomenout, že téměř po celé období fungování jatek jako organizace sloužící k zásobování obyvatelstva masem, docházelo postupně ke skryté, nebo dokonce přímo k revoluční snaze o utlumení vlivu majitele, tj. Hlavního města Prahy na řízení a hospodářskou činnost organizace. Zdá se, že základní vliv na společenské dění v této organizaci měly výkonné „party“ jatečných dělníků, kteří si byli vědomi nepostradatelnosti své odborné práce pro obchodní úspěch jak dodavatelů jatečných zvířat, tak odběratelů masa. Své postavení si úporně hlídali. Pražští porážeci, zejména „hovězáci“, bývali známí svými výbornými fyzickými předpoklady pro zvládání těžké práce, na což byli náležitě hrdí. Z jejich okruhu se v té době rekrutovalo mnoho vrcholových sportovců, zejména boxerů, zápasníků a ostatních těžkých atletů. Nejslavnější z nich byl „zadkař“ Josef Soukup. (Těžké volské zadky mívaly často více než 300 kg a byly odnášeny do odvěšovny na plecích jateckého řezníka). Sláva tohoto borce se šířila natolik, že snad nebylo Čecha, který by ho neznal a nefandil mu. Soukup dobyl na II. atletických mezinárodních závodech v Praze na Sřeleckém ostrově v roce 1894 první vzpěračský titul mistra Čech a byl u nás dlouho jako zápasník a vzpěrač nepřemožitelný. Pražští jatečníci byli dobří také v přetahování lanem, které bylo kdysi i olympijským sportem.

Nahlédneme-li do statistických čísel bývalých ústředních jatek, dostaneme se k velmi zajímavým údajům o výkonech tohoto zařízení. Porážky skotu, vepřů, bagounů i drobných zvířat byly po celou existenci jatek velmi kolísavé. Podílela se na tom hospodářská situace ovlivněná dvěma světovými válkami a také vysoký podíl masa dodávaného do trhu jatek z venkovských porážek produkčních oblastí. Také značně nerovnoměrný, v některých obdobích rozhodující dovoz jatečných zvířat ze zahraničí, negativně působil na výkyvy ve výkonech porážek.

Tak např. v roce 1918, bezprostředně po první válce, bylo na holešovických jatkách poraženo 90 759 kusů skotu, tj. 358 kusů na pracovní den. Poráželo se „na stanech“ za použití pouze zdvihacího zařízení. Hovězí čtvrtě, včetně těžkých volských zadků byly odnášeny na zádech nebo plecích řezníků do odvěšoven. (Zadky se dělily kvůli úpravě cenných druhů mas až ve vychlazeném stavu). V roce 1947 bylo pak poraženo při prakticky nezměněných pracovních a technických podmínkách 134 045 kusů skotu, tj. 530 kusů na pracovní den.

V roce 1912 bylo poraženo v pražských jatkách 655 111 kusů vepřů, včetně bagounů, tj. 2 590 kusů na pracovní den. Zhodnoťme tento výkon v souvislosti s používanou technikou, kdy pracovníci měli k dispozici pouze pařicí vany, stoly, zvonky, nože, sekáče či sekery. Téměř všechny manipulace s těly prasat se prováděly ručně, včetně odnášení půlek do odvěšoven.

V dlouhé historii pražských ústředních jatek, zasahující do dvou století, se odehrála ještě celá řada dalších významných společenských, hospodářských, sociálních a odborných událostí celostátního významu.

Leden 2017

Josef Radoš